

BIULETYN NAUCZYCIELI

ZAGŁADA
PAMIĘĆ
EDUKACJA

TASK FORCE FOR
INTERNATIONAL
COOPERATION ON
HOLOCAUST
EDUCATION
REMEMBRANCE
AND RESEARCH

Nr

4/2005(5)

Spis Treści

* * *	-	4
Deklaracja Sztokholmska	-	6
Przesłanie Task Force	-	7
Wytyczne dotyczące nauczania o Holokauście	-	8
Dlaczego należy uczyć o Holokauście?	-	11
Jak uczyć o Holokauście	-	12
Wytyczne dotyczące wizyt studyjnych w miejscach histo- rycznych oraz miejscach pamięci związanych z Holokau- stem	-	24

Drodzy Nauczyciele

Chcemy zainteresować Was działalnością **Task Force** for International Cooperation on Holocaust Education, Remembrance and Research (Grupy Roboczej do Międzynarodowej Współpracy w Dziedzinie Edukacji, Pamięci i Badań nad Holokaustem).

To międzynarodowe forum działa od kilku lat, a Polska jest jego stałym uczestnikiem. Niestety, z przyczyn nam nieznanych, nie tylko podstawowe dokumenty, ale i prace tego gremium nie są szerzej znane w Polsce. To dziwne biorąc pod uwagę, że Polska objęła w tym roku prezydencję Task Force, a pod koniec czerwca 2005 roku odbyła się w Warszawie konferencja członków tego gremium. Mamy nieodparte wrażenie, że istnieje paląca potrzeba poinformowania nauczycieli o pracach Task Force. Warto wiedzieć czym się zajmuje, jakie stwarza możliwości działań edukacyjnych, jak może nam pomóc w realizacji trudnych zadań. Poszczególne delegacje przedstawiają na forum Task Force raporty o stanie nauczania o Holokauście we własnych krajach. Delegacja polska także to uczyniła, jednak polski raport nie został podany do publicznej wiadomości. Jego twórcy nie zdecydowali się na poddanie go szerszej konsultacji z nauczycielami, wychowawcami, dydaktykami, którzy od lat zajmują się tą problematyką w Polsce.

Tymczasem w ramach prac Task Force przygotowano szereg dokumentów, które mają na celu wesprzeć nauczycieli w ich pracy. Materiały, które publikujemy w naszym „Biuletynie” pochodzą ze strony internetowej Ministerstwa Spraw Zagranicznych (<http://msz.gov.pl>). Zamieszczono je także na stronie Centralnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli (<http://www.codn.edu.pl>). Warto je poznać, aby móc ocenić ich przydatność do polskich warunków szkolnych, ich wartość merytoryczną i metodyczną. Postanowiliśmy opublikować kilka z nich z nadzieją, że wywołają dyskusję w środowisku nauczycielskim. Jesteśmy przekonani, że warto i jest nad czym dyskutować. Zachęcamy do dzielenia się sugestiami i przemyśleniami nad zagadnieniami, które zostały poruszone w prezentowanych dokumentach. Państwa uwagi będziemy publikowali na łamach „Biuletynu”.

* * *

W marcu 2005 roku Polska przejęła po Włoszech rezydencję nad pracami **Grupy Roboczej (Task Force) do Międzynarodowej Współpracy w Dziedzinie Edukacji, Pamięci i Badań nad Holokaustem** (Task Force for International Cooperation on Holocaust Education, Remembrance and Research)

Międzynarodowa Grupa Robocza powstała 7 maja 1998 roku z inicjatywy Premiera Szwecji Gorana Perssona. W skład Grupy Roboczej wchodzi przedstawiciele delegowani bezpośrednio przez głowy i rządy państw członkowskich. Delegacje krajów członkowskich (liczące zazwyczaj do 6 osób) obejmują przedstawicieli rządu oraz organizacji rządowych, pozarządowych (np. Yad Vashem, Muzeum Holocaustu, Stowarzyszenie Organizacji związanych z Holocaustem, Fundacja „Topografia Terroru”, Instytut Goethego, Fundacja Anny Frank, Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau, Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie, ministerstwa edukacji, uniwersytety i pokrewne instytucje).

Główne cele i założenia statutowe ITF zostały określone w tzw. Deklaracji Sztokholmskiej – dokumencie zatwierdzonym przez Sztokholmskie Forum ds. Holocaustu w 2000 roku. Przede wszystkim zadaniem Task Force jest inicjowanie w krajach członkowskich oraz w innych zainteresowanych państwach działań na rzecz edukacji, badań i upamiętniania Holocaustu.

Obecnie Task Force tworzy 20 państw:

Argentyna, Austria, Czechy, Dania, Francja, Holandia, Izrael, Litwa, Luksemburg, Łotwa, Niemcy, Norwegia, Polska, Rumunia, Szwajcaria, Szwecja, Węgry, Włochy, Wielka Brytania, USA,

Praca w ramach Task Force odbywa się w ramach grup roboczych. Najważniejszymi grupami roboczymi działającymi w ramach ITF są:

Akademicka Grupa Robocza – ciało doradcze ITF w zakresie badań i edukacji o Holokauście. Jej pracami kieruje obecnie dr Juliane Wetzel;

Edukacyjna Grupa Robocza – doradza w dziedzinie wspólnych projektów edukacyjnych; podejmuje decyzje o tłumaczeniach prac o Holokauście na inne języki, a także opracowała dokumenty odnoszące do nauczania o Holokauście. Obecnie jej pracami kieruje Karen Polak;

Informacyjna Grupa Robocza – działania dotyczą utworzenia bazy danych: o pomnikach, instytucjach, wydarzeniach, materiałach źródłowych dotyczących Holocaustu, archiwach (taskforce.ushmm.gov). Pracami Grupy kieruje Michelle Gross;

Memoriałowa Grupa Robocza – pilotuje działania dotyczące utworzenia Międzynarodowego Informatora o edukacji, pamięci i badaniach nad Holocaustem. Pracami grupy kierują dr. Heidemarie Uhl oraz Dirk Mulder;

Niezależnym doradcą ITF jest profesor **Yehuda Bauer**, były Dyrektor Instytutu Yad Vashem w Jerozolimie.

Na forum ITF Polska reprezentowana jest przez:

Przewodniczącą dr Darię Nałęcz - Dyrektora Naczelných Archiwów Państwowych

Mariusza Edgarego - Dyrektora Wykonawczego, Doradcy Ministra Spraw Zagranicznych

Joannę Hofman - Kierownika Biura ds. kontaktów z diasporą przy MSZ

Ireneusza Kotarskiego - Doradcę Ministra Spraw Zagranicznych

Martynę Majewską - specjalistkę reprezentującą Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli

Magdalenę Szumera - Wantolę - przedstawicielkę Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu

Teresę Świebodzką - Przedstawicielkę Muzeum Auschwitz Birkenau w Oświęcimiu

Prof. Feliksa Tycha - Dyrektora Żydowskiego Instytutu Historycznego

Przedstawicielem Sekretariatu Task Force jest:

Pan Karel Fracapane

Ministerstwo Spraw Zagranicznych

Al. J. Ch. Szucha 23

00-580 Warszawa

E-mail: karel.fracapane@msz.gov.pl

Tel.: +48 22 523 99 67

Fax: +48 22 523 81 79

Każdy kraj przystępujący do Task Force płaci corocznie składkę członkowską w wysokości 25.000,00 dolarów. Składki są przeznaczone głównie na działania w ramach projektów łącznikowych. Każda zainteresowana instytucja może ubiegać się o dofinansowanie swojego projektu. Aplikanci powinni zapoznać się z zasadami sporządzania wniosków oraz kryteriami, jakie powinny one spełniać.

Oficjalna strona internetowa Task Force znajduje się pod adresem:
<http://taskforce.ushmm.org>

**DEKLARACJA MIĘDZYNARODOWEGO FORUM NT. HOLOKAUSTU
W SZTOKHOLMIE STYCZEŃ 2000**

Członkowie Grupy Roboczej zobowiązują się przestrzegać zasad zapisanych w Deklaracji Międzynarodowego Forum Sztokholmskiego, która zawiera, co następuje:

1. **Holokaust (Shoah) w sposób fundamentalny** podważył zasady, na których oparta jest cywilizacja. Bezprecedensowy mechanizm Holokaustu będzie zawsze niósł uniwersalne przesłanie. Pomimo upływu ponad 50 lat wciąż żyją uczestnicy tych wydarzeń, którzy mogą dać świadectwo tragedii, jaka stała się udziałem narodu żydowskiego w czasie Holokaustu. Również ogromne cierpienia milionów innych ofiar nazistów pozostawiły niezatarte piętno w historii Europy.
2. **Rozmiary Holokaustu**, zaplanowanego i przeprowadzonego przez nazistów muszą na zawsze być zachowane w naszej zbiorowej pamięci. Bezinteresowna ofiara tych, którzy stawili opór nazistom, którzy często z narażeniem własnego życia chronili bądź ratowali ofiary Holokaustu, musi na zawsze pozostać zapamiętana. Głębia tej tragedii, jak również wyżyny heroizmu tych ludzi mogą być kamieniami milowymi w naszym pojmowaniu zdolności człowieka do czynienia zła i dobra.
3. **Ponieważ ludzkość nadal naznaczona jest piętnem** ludobójstwa, czystek etnicznych, rasizmu, antysemityzmu i ksenofobii, zbiorową powinnością społeczności międzynarodowej jest walka z tym złem. Wspólnie musimy podtrzymać tragiczną prawdę o Holokaucie i przeciwstawić się tym, którzy ją podważają. Musimy razem wzmocnić moralne zaangażowanie społeczeństw i polityczne zaangażowanie naszych rządów, dzięki czemu przyszłe pokolenia będą rozumiały przyczyny Holokaustu i będą zdolne do refleksji nad jego konsekwencjami.
4. **Zobowiązujemy się zwiększyć** nasze wysiłki mające na celu promowanie edukacji, upamiętnienia i badań nad Holokaustem zarówno w krajach, które podjęły już działania w tej dziedzinie, jak też w krajach, które chcą przyłączyć się do naszych wysiłków.
5. **Wspólnie będziemy promować** prowadzenie studiów nad Holokaustem we wszystkich jego wymiarach. Będziemy promować edukację o Holokaucie w naszych szkołach, na naszych uniwersytetach, w naszych społecznościach, a także będziemy zachęcać do podejmowania inicjatyw edukacyjnych w tym zakresie w innych instytucjach.
6. **Czujemy się zobowiązani** upamiętnić ofiary Holokaustu, jak też oddać cześć tym, którzy się Holokaustowi sprzeciwili. Będziemy popierać od-

powiednie formy upamiętnienia Holokaustu, łącznie z wprowadzeniem Dnia Pamięci o Holokauście w naszych krajach.

7. **Zobowiązujemy się** rzucić nowe światło na wciąż nieznane aspekty i epizody Holokaustu. Podejmiemy wszelkie niezbędne działania zmierzające do udostępnienia archiwów, aby badacze mogli zapoznać się z ich treścią.
8. **Uważamy za właściwe**, aby ta pierwsza w nowym millenium, zakrojona na szeroką skalę międzynarodowa konferencja była deklaracją budowania lepszej przyszłości na fundamencie gorzkich doświadczeń historycznych. Łączymy się w cierpieniu z ofiarami i czerpiemy inspirację z ich walki. Naszym celem musi być podtrzymywanie pamięci o tych, którzy zginęli, otoczenie szacunkiem tych, którzy przeżyli, a także realizowanie powszechnego dążenia do wzajemnego zrozumienia i sprawiedliwości.

PRZESŁANIE TASK FORCE

W skład Grupy Roboczej (Task Force) do spraw Międzynarodowej Współpracy w Dziedzinie Edukacji, Pamięci i Badań nad Holocaustem wchodzi przedstawiciele rządów oraz organizacji rządowych i pozarządowych. Jej celem jest polityczne i społeczne wspieranie wychowania, upamiętniania i badania nad Holocaustem na poziomie krajowym i międzynarodowym.

Grupa powstała w 1998 r. z inicjatywy Premiera Szwecji, Görana Perssona. W skład grupy roboczej wchodzi obecnie: Argentyna, Austria, Czechy, Dania, Francja, Holandia, Izrael, Litwa, Luksemburg, Łotwa, Niemcy, Norwegia, Polska, Rumunia, Szwajcaria, Szwecja, Węgry, Włochy, Wielka Brytania, USA. Doradcą Task Force jest profesor Yehuda Bauer, były przewodniczący Instytutu Badawczego Yad Vashem w Jerozolimie.

Członkiem Task Force może zostać każde państwo. Warunkiem jest zobowiązanie się do realizacji Deklaracji Międzynarodowego Sztokholmskiego Forum nt. Holocaustu oraz przyjęcie zasad członkowskich określonych przez Task Force. Kraje te muszą też zobowiązać się do wdrożenia narodowych programów wspierających wychowanie, upamiętnianie i badanie nad Holocaustem. Rządy krajów wchodzących w skład Task Force zgadzają się co do ważności szerszego udostępniania archiwów z materiałami nt. Holocaustu, zarówno publicznych jak i prywatnych. Task Force popiera także należyte formy upamiętniania Holocaustu.

Do współpracy z Task Force zaprasza się kraje chcące tworzyć programy w ramach edukacji o Holocaustie lub pragnące rozwijać programy już istniejące. W tym celu może zostać nawiązana długoterminowa współpraca (Liaison Project) pomiędzy tymi krajami a Task Force. Będzie ona korzystna dla wszystkich zainteresowanych stron.

Pierwszy przypadek takiej współpracy miał miejsce w 1999 r. i objął Czechy. W ramach projektu w Muzeum w Terezynie stworzono program szkolenia dla na-

uczycieli, którzy ponadto przeszli intensywne szkolenie w Muzeum Anne Frank w Amsterdamie, Muzeum Holocaustu w Waszyngtonie oraz instytucie Yad Vashem w Jerozolimie. Całość objęła też współpracę z romskimi instytucjami kulturalnymi. Doświadczenia zdobyte w Czechach posłużyły za model do współpracy z innymi krajami. Podobną współpracę zapoczątkowano w przypadku Argentyny, Chorwacja, Łotwy, Litwy, Rumunii i Słowacji, Ukrainy i Węgier. Task Force utworzył grupy robocze w przypadku każdego z tych krajów. Obejmują one także miejsca pamięci, informacje odnośnie planów na przyszłość, badania i edukację.

Na internetowej stronie Task Force (<http://taskforce.ushmm.org>) znajduje się międzynarodowy spis organizacji zajmujących się wychowaniem, upamiętnianiem i badaniem nad Holocaustem; międzynarodowy kalendarz imprez; wykaz archiwów; opis działalności związanej z upamiętnianiem i edukacją oraz dodatkowa informacja nt. Task Force.

WYTYCZNE DOTYCZĄCE NAUCZANIA O HOLOKAUŚCIE (SHOAH)

Austria, Niemcy, Włochy, Izrael, Holandia, Polska, Szwecja, Zjednoczone Królestwo, Stany Zjednoczone

Ogólnie w nauczaniu o Holokauście powinny zostać uwzględnione:

- Zaawansowana wiedza o tym bezprecedensowym procesie zniszczenia.
- Zachowanie pamięci o tych, którzy cierpieli.
- Zachęcanie edukatorów i uczniów do refleksji nad kwestiami moralnymi i duchowymi związanymi z Holocaustem i ich odniesieniem do współczesnego świata.

Cele te znajdują swoje odzwierciedlenie w następujących definicjach Holocaustu:

Pod przykrywką II wojny światowej, w celu prowadzenia „nowego porządku”, naziści starali się zniszczyć wszystkich Żydów w Europie. Po raz pierwszy w historii ludzkości do masowej eksterminacji całego narodu użyto metod przemysłowych. Zamordowano 6 milionów, w tym 1,5 miliona dzieci. To wydarzenie zostało nazwane Holocaustem.

Naziści również uczynili niewolnikami i zamordowali miliony innych.

Wymordowano ogromną liczbę Cyganów, ludzi niepełnosprawnych psychicznie i fizycznie, Polaków, rosyjskich jeńców wojennych, działaczy związków zawodowych, politycznych oponentów, więźniów sumienia, homoseksualistów i wielu innych.

Imperial War Museum, Londyn, Zjednoczone Królestwo

Termin Holocaust odnosi się do szczególnego ludobójstwa dokonanego w XX-wieku: popieranego przez państwo, systematycznego prześlado-

wania i unicestwienia europejskich Żydów przez nazistowskie Niemcy i kolaborantów w latach 1933 – 1945. Głównymi ofiarami byli Żydzi – zamordowanych zostało 6 milionów; Cyganie, osoby niepełnosprawne oraz Polacy stanowili również, z przyczyn rasistowskich, etnicznych lub narodowych, cel do zniszczenia lub zdziesiątkowania. Miliony innych: homoseksualistów, świadków Jehowy, radzieckich jeńców wojennych oraz politycznych dysydentów, ucierpiało również na skutek ciężkich prześladowań i ponosiło śmierć pod nazistowską tyranią.

United States Holocaust Memorial Museum, Waszyngton D.C., USA

Holokaust był masowym mordem dokonany na około 6 milionach Żydów przez nazistów i ich kolaborantów. W okresie pomiędzy niemiecką inwazją na Związek Radziecki w lecie 1941, a końcem wojny w Europie w maju 1945, nazistowskie Niemcy i ich wspólnicy dążyli do zamordowania wszystkich Żydów żyjących na zdominowanych terytoriach.. Ponieważ nazistowska dyskryminacja Żydów rozpoczęła się po dojściu Hitlera do władzy w styczniu 1933, wielu historyków uważa tę datę za początek okresu Holokaustu. Żydzi nie byli jedynymi ofiarami reżimu hitlerowskiego, ale byli jedyną grupą, którą naziści próbowali zgładzić całkowicie.

Yad Vashem Institute, Jerozolima, Izrael

Edukacja o Holokauście może i musi przybierać różne formy w różnych kontekstach. Aby dostrzec różnicę pomiędzy Holokaustem, a innymi formami ludobójstwa, należy z uwagą wyodrębnić różnice, jak również wyartykułować podobieństwa.

Jeżeli uczymy o Holokauście, należy udzielić sobie odpowiedzi na 3 podstawowe pytania:

- 1. Dlaczego uczyć o Holokauście?**
- 2. Czego uczyć o Holokauście?**
- 3. Jak uczyć o Holokauście?**

Pierwsze pytanie dotyczy przesłanek racjonalnych. Drugie pytanie dotyczy wyboru informacji, a trzecie wyboru odpowiednich metod edukacyjnych w oparciu o daną grupę uczniów. Te wskazówki nie dotyczą pierwszego i trzeciego pytania. Kwestie związane z tymi pytaniami zostaną przedstawione za pomocą innych wskazówek.

Oprócz historii, Holokaust może być również omawiany na innych przedmiotach, takich jak: literatura, psychologia, religia i innych.

Ceniąc wartość państwowych i lokalnych działań związanych z upamiętnianiem Holokaustu, wskazane jest stworzenie edukacyjnej bazy do takich działań.

Edukacja związana z Holokaustem musi być rozpatrywana w kontekście historii europejskiej jako całość. Zachęcamy również edukatorów do uwzględniania

kontekstu lokalnego w nauczaniu tego wycinka historii. Edukatorzy powinni umieścić Holokaust w kontekście poprzez wprowadzenie informacji o :

- antysemityzmie,
- żydowskim życiu w Europie przed wojną,
- następstwach I wojny światowej,
- dochodzeniu nazistów do władzy.

Jeżeli chodzi o zagadnienia i tematy historyczne związane z uczeniem o Holokaucie edukatorzy mogą uwzględnić, podczas opracowywania lekcji o Holokaucie, m.in. tematy i zagadnienia podane poniżej. Równocześnie mogą rozpatrywać historię z perspektywy:

- ofiar,
- prześladowców,
- kolaborantów,
- świadków,
- osób niosących pomoc.

1933 – 1939

- Dyktatura narodowosocjalistyczna w Niemczech
- Żydzi w III Rzeszy
- Wczesna faza prześladowań
- Pierwsze obozy koncentracyjne
- Stanowisko międzynarodowe

1939 – 1945

- II wojna światowa w Europie
- Rasistowska ideologia i polityka nazistów
- Program „eutanazji”
- Prześladowania i zagłada Żydów
- Prześladowania i zagłada ofiar nie-żydowskich
- Reakcja Żydów na politykę nazistowską
- Getta
- Ruchome oddziały eksterminacyjne
- Rozwój systemu obozów
- Centra zagłady
- Kolaboracja
- Ruch oporu
- Pomoc
- Stanowisko międzynarodowe
- Marsze śmierci
- Wyzwolenie

Następstwa

- Procesy powojenne
- Obozy dla osób przesiedlonych (DP – ang. Displaced Persons) i emigracja

Celem tych wskazówek jest stworzenie gruntownej bazy do nauczania o Holokauście. Metody nauczania wykorzystywane w poszczególnych krajach, szkołach oraz okresach będą odmienne. Mając powyższe na uwadze należy podkreślić rolę ewaluacji działań edukatorów podejmowanych na rzecz nauczania o Holokauście.

DLACZEGO NALEŻY UCZYĆ O HOLOKAUŚCIE?

Jednym z nadrzędnych celów edukacji jest wykształcenie u ucznia umiejętności krytycznego myślenia oraz zachęcanie do rozwoju osobowości. Podobnie dzieje się w przypadku nauczania tak trudnej tematyki, jaką jest historia Holokaustu.

Dlatego też istotnym jest, aby edukatorzy przemyśleli racjonalność przesłanek prezentowania danej tematyki.

Edukatorzy, którzy przemyśleli przesłanki przemawiające za nauczaniem o Holokauście będą bardziej skłonni do omawiania tematów, odpowiadających potrzebom uczniów oraz umożliwi im lepsze zrozumienie złożonej historii.

Następujące przesłanki mogą zachęcić do refleksji nad zasadnością nauczania o Holokauście:

1. Holokaust był bezprecedensowym wydarzeniem nie tylko w historii XX wieku ale także w historii ludzkości. Po raz pierwszy mamy tu do czynienia z zaplanowanym, systematycznie prowadzonym ludobójstwem mającym na celu eksterminację całego narodu. Holokaust zmienił diametralnie historię świata.
2. Poprzez zaangażowanie w proces uczenia się o wydarzeniach Holokaustu uczeń poznaje mechanizmy związane z wykonywaniem i nadużywaniem władzy, rolami i obowiązkami jednostek, instytucji i narodów w obliczu naruszeń praw człowieka. Edukacja o Holokauście może wpłynąć na wzrost wrażliwości na temat ludobójstwa we współczesnym świecie.
3. Nauczanie o Holokauście uwrażliwia na przejawy antysemityzmu, rasizmu oraz ksenofobii we współczesnych społeczeństwach. Pomaga także uzmysłwić sobie wartości płynące z istnienia zróżnicowanego pluralistycznego społeczeństwa oraz uwrażliwia na rolę mniejszości w społeczeństwie.
4. Holokaust pokazał również sposób, w jaki nowoczesne społeczeństwo może wykorzystać rozwój techniki oraz biurokratyczną infrastrukturę umożliwiającą wdrożenie destrukcyjnej polityki prowadzącej od socjotechniki do ludobójstwa.

5. Historia Holokaustu umożliwia analizę skutków ludobójstwa, jakie wiążą się z brakiem reakcji i obojętnością w obliczu zagrożeń.
6. Uczniowie, którzy zapoznają się z wieloma przyczynami natury historycznej, społecznej, politycznej, czy ekonomicznej, które doprowadziły do Holokaustu uświadomią sobie złożoność procesu historycznego, a także poznają mechanizmy, które łącząc różne elementy mogą doprowadzić do odejścia od wartości demokratycznych.
7. Uczniowie zaczynają rozumieć, że obowiązkiem obywateli demokratycznego społeczeństwa jest diagnozowanie potencjalnych zagrożeń i następnie przeciwstawianie się im.
8. Holokaust jako jeden z tematów wszedł na stałe do kultury wielu państw. Znajduje swoje odzwierciedlenie w mediach oraz kulturze popularnej. Nauczanie o Holokauście umożliwia uczniom zrozumienie i ocenę takiej twórczości poprzez pryzmat posiadanej wiedzy historycznej i ukształtowaną wcześniej postawę.

JAK UCZYĆ O HOLOKAUŚCIE ?

Nie ma jednego „właściwego” sposobu nauczania jakiegokolwiek przedmiotu, nie ma również idealnej metody nauczania właściwej dla wszystkich nauczycieli i uczniów. To, co przedstawiamy poniżej to wskazówki i porady, które mogą być przydane nauczycielom przy opracowywaniu własnych scenariuszy zajęć uwzględniających także wymagania i potrzeby uczniów. Jest to próba pomocy nauczycielom (świadomym tego, że będą omawiać bardzo trudną tematykę) stworzona na podstawie praktyki, jaką wypracowały liczne instytucje specjalizujące się w nauczaniu o Holokauście na temat możliwych metod przekazywania tej wiedzy.

Podsumowanie:

1. Nie należy obawiać się nauczania o Holokauście.
2. Należy zdefiniować termin Holokaust.
3. Przy wykorzystaniu aktywizujących metod nauczania uczniów należy stworzyć bezpieczne środowisko nauczania.
4. Należy indywidualizować historię poprzez przekładanie danych statystycznych na historię pojedynczych ludzi.
5. W toku nauczania zaleca się wykorzystanie relacji naocznych świadków tamtych wydarzeń.
6. Interdyscyplinarne ujęcie tematyki Holokaustu wzbogaca wiedzę uczniów.
7. Należy prezentować historię Holokaustu osadzając ją w kontekście historii powszechnej.
8. Holokaust powinien być opisywany w sposób wyważony i kompleksowy.

9. Zarówno prowadzący jak i uczniowie powinni wypowiadać się w sposób precyzyjny.
10. Należy rozróżnić historię Holokaustu od przesłania, jakie niesie ona dla przyszłości.
11. Unikaj upraszczania złożonej historii.
12. Uczniowie powinni być uwrażliwieni na fakt, że autorami większości dokumentów byli prześladowcy.
13. Zachęć swoich uczniów do krytycznej analizy różnych interpretacji historii Holokaustu.
14. Używaj takich środków metodycznych, które są właściwe dla danej grupy uczniów. Nie wykorzystuj drastycznych środków w celu zachęcenia uczniów do nauki o Holokauście.
15. Unikaj porównywania cierpienia różnych grup ofiar.
16. Pozwól swoim uczniom na odkrywanie różnych postaw ofiar wobec naziistów, w tym różnych form oporu.
17. Unikaj definiowania narodu żydowskiego jedynie przez pryzmat Holokaustu.
18. Podkreślaj, że Holokaustu można było uniknąć.
19. Nie prezentuj prześladowców jako „niehumanicznych potworów”.
20. Wskazuj na różnice pomiędzy prześladowaniami z przeszłości, a obecnymi społecznościami w Europie i na świecie.
21. Zachęć uczniów do odnajdywania informacji na temat wydarzeń historycznych, które wydarzyły się w regionie lub miejscowości, w której żyjecie. Jak zostały one zapamiętane i upamiętnione?
22. Zachęć swoich uczniów aby włączyli się w lokalne i krajowe formy upamiętniania i czczenia minionych wydarzeń.
23. Stosuj takie metody nauczania, które nie będą doprowadzać uczniów do identyfikowania się z ofiarami lub prześladowcami.
24. Nie usprawiedliwiaj zaprzeczeń faktów historycznych.
25. Miej świadomość potencjału i ograniczeń materiałów pomocniczych, w tym Internetu.
26. Wskazuj na różnicę pomiędzy wydarzeniami historycznymi, a bieżącymi i unikaj porównań odwołujących się do historii.
27. Bądź świadomy obaw swoich uczniów.

Ad. 1

Wielu nauczycieli obawia się omawiać Holokaust ze swoimi uczniami zakładając, iż poruszanie tej tematyki napotka określone trudności. Zastanawiają się, w jaki sposób przekazać wiedzę na temat skali i rozmiaru tragedii, metod przy użyciu których jej dokonano, aby nie zatracić w swoim przekazie humanistycznych wartości. Rozważają w jaki sposób przekazać tę wiedzę uczniom bez wprowadzania ich w traumę. Nauczyciele obawiają się także reakcji uczniów i potencjalnych „niewłaściwych” zachowań m.in. chichotów, głoszenia antysemitycznych bądź rasistowskich haseł, na które należy reagować. Pomimo tych obaw, jak pokazuje doświadczenie, o Holokauście można uczyć w sposób skuteczny.

Ad. 2

Konieczne jest zdefiniowanie terminu „Holokaust”. Wielu nauczycieli definiuje ten termin w bardzo szeroki sposób obejmując tym samym wszystkie ofiary nazistów. Jednakże historycy specjalizujący się w tym zakresie historii proponują bardzo precyzyjne definicje Holokaustu.

Uczniowie powinni uświadomić sobie, że termin ten jest dla wielu osób problematyczny. Holokaust w przyjętej terminologii biblijnej oznacza całopalną ofiarę składaną Bogu, zaś w ujęciu historycznym oznaczać będzie martyrologię Żydów, w której nie ma elementu świętości. Pozostałe terminy, stosowane zamiennie, takie jak n. p. „ostateczne rozwiązanie” mogą świadczyć o tym, że nieświadomie przejmowana jest rasistowska terminologia nazistów. Niektórzy preferują termin „Shoah” (oznaczający w języku hebrajskim katastrofę), który nie ma konotacji religijnej.

W Polsce szeroko stosowany jest termin „Zagłada”.

Ad. 3

Wiedza nt. Holokaustu może podważać założenia czynione przez uczniów na temat mechanizmów społecznych, postępu i ludzkiego zachowania. Zgłębianie się w historię nazizmu i Holokaustu może wywoływać u uczniów reakcje obronne, negatywne uczucia lub nawet niechęć.

Bezpieczna atmosfera jest więc bardzo istotna, jeżeli tematyka Holokaustu ma być wprowadzana i omawiana na zajęciach lekcyjnych.

Bardzo ważne jest stworzenie otwartej przestrzeni dialogu umożliwiającej uczniom refleksje, stawianie pytań i dyskusje na temat ich przeżyć i obaw oraz wymianę przemyśleń i opinii.

Proces nauczania powinien być ukierunkowany na ucznia. Rolą nauczyciela jest raczej pobudzenie do uczenia się, niż nauczanie ex cathedra, zaś uczniowie powinni być zachęceni do aktywnego włączenia się w proces uczenia się.

Historia nie jest (podobnie, jak i inne przedmioty) wiedzą, którą nauczyciel może przekazać w wprost ze swojej głowy do głów swoich uczniów, lecz powinna być traktowana jako wspólnie przeżywany proces, podczas którego uczniowie przyjmując wybraną wcześniej strategię działania docierają do różnorodnych źródeł informacji, porównują różne interpretacje i stanowiska wobec tych samych wydarzeń, by w końcowym etapie toczącego się procesu móc sformułować własne odpowiedzi na pojawiające się kwestie moralne i historyczne.

Ad. 4

Dane statystyczne pełnią istotną rolę w procesie nauczania, jednakże nauczyciele powinni wypracować sobie taką metodę ich prezentacji, która w pełni zobrazuje skalę omawianych wydarzeń.

Jednakże dla wielu uczniów nie mogących sobie uzmysłować sobie ich faktycznego znaczenia pozostaną one suchymi faktami.

Uczniowie powinni mieć możliwość zapoznania się z wiedzą nt. prześladowań nazistów dokonywanych nie na bezimiennym tłumie, lecz na pojedynczych istotach ludzkich.

W toku nauczania o Holokauście zaleca się wykorzystanie świadectw osób ocalałych z Zagłady: listów i pamiętników odwołujących się do doświadczeń poje-

dynczych ludzi, co pomoże uczniom przełożyć dane statystyczne na konkretne losy określonych osób z ich życiem przed Holokaustem, przyjaciółmi i rodziną. Zawsze należy podkreślać godność osobistą ofiar Holokaustu.

Badanie historii Zagłady może doprowadzić do wykształcenia błędnych stereotypów n. p. że wszyscy prześladowcy byli szaleńcami lub sadystami, że wszyscy świadkowie byli bohaterami, dobrzy i mili, że wszyscy świadkowie byli apatycznymi pozbawionymi uczuć ludzkich istotami. Taki obraz jest bardziej karykaturą niż rzeczywistą prezentacją ówczesnego społeczeństwa.

Poprzez prezentacje indywidualnych historii ludzi, którzy dokonywali wyborów moralnych w obliczu pewnych wydarzeń nauczyciele mogą nauczać o Holokaucie w sposób zrozumiały i bliższy uczniom, a także wskazywać na zagadnienia odnoszące się do przeżyć współcześnie żyjących młodych ludzi.

Ad.5

W wielu krajach żyją jeszcze osoby, które ocalały z Holokaustu. Jeżeli istnieje możliwość, to postaraj zaprosić taką osobę na jedną z lekcji tak, aby uczniowie mogli wysłuchać autentycznej historii. Kontakt z osobą, która przeżyła niewyobrażalne dla nas wydarzenia może wzbudzić empatię słuchaczy. Istnieje wiele organizacji zajmujących się pomocą przy organizowaniu takich lekcji.

Jednak wraz z upływem czasu zmniejsza się liczba osób, które przeżyły Zagładę, co utrudnia osobisty kontakt uczniów z takimi osobami. W takim przypadku nauczyciele powinni rozważyć możliwość wykorzystania nagrań wideo zarejestrowanych podczas spotkań z nimi. Również inni świadkowie Holokaustu mogą podzielić się z uczniami swoimi przeżyciami: osoby niosące pomoc, wyzwolители lub inne osoby mogą poprzez prezentację swoich osobistych historii mogą ułatwić uczniom zrozumienie tematyki Holokaustu.

Jeżeli zdecydujesz się na udział naocznego świadka w toku lekcji wcześniej porozmawiaj z tą osobą upewniając się, że czuje się ona na siłach wystąpić przed klasą oraz, że jest ona świadoma celów lekcji. Także uczniowie powinni być przygotowani do spotkania. Przede wszystkim powinni oni odnosić się do gościa z szacunkiem i uwagą, ponieważ dla niego, pomimo upływu czasu, minione wydarzenia są ciągle bardzo bolesne i żywe.

Upewnij się, że uczniowie są dobrze przygotowani do spotkania, którego głównym celem nie jest przekazywanie wiedzy historycznej (zapraszane osoby rzadko kiedy są nauczycielami lub historykami albo ich przeżycia są typowymi dla wielu ludzi żyjących w tym okresie), ale umożliwienie uczniom kontaktu z osobą, która będąc naocznym świadkiem minionych wydarzeń może przekazać im swoje osobiste, unikatowe świadectwo.

Zachęć swoich uczniów do zadawania pytań nie tylko na temat życia w okresie Holokaustu, lecz także na temat ich życia sprzed tego okresu tak, aby mogli uzyskać możliwie pełen obraz danej osoby oraz tego, jak ludzie próbowali radzić sobie z własnymi doświadczeniami.

Nie można jednak wyciągać wniosków na temat Holokaustu po spotkaniu z tylko jedną osobą ; jej historia może pomóc uczniom zrozumieć, jaki wpływ Zagłada wywarła na losy zwykłych ludzi.

Ad. 6

Wydarzenia Holokaustu dotyczą tak wielu aspektów życia ludzkiego, że mogą być one omawiane przez nauczycieli zajmujących się różnorodną tematyką. Nauczanie o Holokauście powinno mieć solidną podstawę historyczną, ale nauczyciele historii nie powinni monopolizować tej tematyki. Interdyscyplinarne ujęcie tematyki Zagłady i jej wieloaspektowa prezentacja mogą odwoływać się do wiedzy i metodologii różnych dziedzin nauki.

Narracja może prezentować skrajnie różne ludzkie zachowania począwszy od nienawiści i okrucieństwa, a na odwadze i humanizmie skończywszy. Nauczanie o Holokauście na lekcjach historii można wzbogacić o elementy poezji, sztuki i muzyki odwołujące się do sfery uczuć, co pomoże uczniom na pełniejsze zrozumienie tematyki. Uczniowie mogą też odnosić się do kwestii moralnych, etycznych i religijnych wiążących się z Holokaustem podczas zajęć religii czy wiedzy o społeczeństwie.

Poprzez skoordynowanie działań nauczycieli różnych dziedzin można wzbogacić wiedzę uczniów na temat Zagłady.

Ad. 7

Nauczanie o Holokauście musi być osadzone w kontekście historii Europy i historii powszechnej tak, aby uczniowie zyskali szerszy pogląd na prezentowaną tematykę uwzględniający okoliczności i przesłanki, które łącznie doprowadziły do Holokaustu.

Ad. 8

Holokaust nie był wydarzeniem jednowymiarowym, ale złożyły się na niego różnorodne czynniki zależne zarówno od terytorium, jak i przedziału czasu.

Wskazówki „O czym należy uczyć podczas lekcji o Holokauście” mogą być pomocne przy opracowaniu efektywnego planu pracy na zajęciach.

Ad. 9

Na temat Holokaustu funkcjonuje wiele mitów, które powodują, że uczniowie poznając temat prezentują wiele błędnych założeń. Brak precyzji wypowiedzi nauczyciela może je pogłębiać.

Unikaj posługiwania się językiem prześladowców odzwierciedlających ich ideologię. Takie określenia jak np. „ostateczne rozwiązanie” mogą być przywoływane i poddawane krytycznej analizie, ale nie mogą służyć opisowi wydarzeń historycznych.

Bardzo ważne jest posługiwanie się definicjami wymagającymi precyzji i logicznej konstrukcji. Jednym z przykładów może być omawianie tematyki obozów. Pomimo tego, że wielu ludzi zmarło w obozach zorganizowanych przez nazistów, to nie wszystkie z nich były obozami śmierci.

Istniały, między innymi, obozy koncentracyjne, obozy pracy przymusowej i obozy przejściowe. Podczas trwania Zagłady różne obozy funkcjonowały w różny sposób. Istotnym jest, aby nauczyciel, unikając uogólnień, precyzyjnie opisywał wydarzenia, które miały miejsce w różnych obozach w czasie ich funkcjonowania.

Ad. 10

Bądź ostrożny w rozróżnianiu historii od jej moralnego przesłania. Istnieje zagrożenie, że fakty historyczne mogą zostać zdeformowane, gdy będą zaprezentowane w uproszczony sposób, lub „dopasuje” się je do przesłania moralnego, które nauczyciel chce przekazać swoim uczniom.

Nauczanie o Holokauście może uwrażliwić uczniów na współczesne przejawy niesprawiedliwości i uprzedzeń, a także umożliwić im konfrontację stereotypów, mitów i nieprawdy na temat Zagłady z faktami historycznymi.

Przesłanie moralne może być przekazywane wtedy, gdy oparte jest na właściwej i obiektywnej prezentacji faktów historycznych.

Aby przeprowadzić analizę historyczną uczniowie muszą odkryć złożoność wydarzeń z dokonywanymi wtedy decyzjami i wyborami. Uczniowie powinni zetknąć się z dylematami moralnymi, przed którymi stawali ówcześni ludzie. Dopiero wtedy działanie lub zaniechanie może być oceniane przez pryzmat czasów, w jakich wtedy żyli ludzie i może stanowić przesłanie dla współcześnie żyjących.

Ad. 11

Pragnienie przekazania uczniom przesłania może spowodować zagrożenia takie, jak uproszczone wyjaśnianie złożonego zjawiska Holokaustu lub ignorowanie okoliczności, w jakich podejmowane były wtedy decyzje. Takie ujęcie może w sposób negatywny wpłynąć na zrozumienie przez uczniów złożoności wydarzeń i sprowadzić lekcje do dwupłaszczyznowego wymiaru dobra i zła („Holokaust miał miejsce ponieważ ludzie nie dokonali właściwych wyborów”) i w efekcie końcowym doprowadzić do powierzchownego uczenia się historii.

Uczniowie powinni analizować pytania o historię. Może to być np. pytanie dotyczące tego, dlaczego los Żydów żyjących w różnych państwach znacznie się od siebie różnił, co pozwoli następnie uczniom na zapoznanie się z z różnicowaną polityką Niemców prowadzoną w okupowanych przez nich różnych państwach. Takie potraktowanie tematu nieodmiennie prowadzi będzie do kwestii moralnych – jednakże uczniowie powinni podchodzić do nich z pokorą. Bardzo łatwo jest potępić tych, którzy odmówili kryjówki lub pomocy swoim żydowskim sąsiadom, ale dokonana naprędce ocena moralna świadków nie przyczyni się ani do lepszego poznania historii ani nie uczyni z uczniów lepszych obywateli państwa.

Zapoznając się ze złożoną historią Holokaustu uczniowie powinni mieć możliwość dokonania jej pogłębionej analizy ze szczególnym uwzględnieniem m.in. dylematów osób niosących pomoc, które codziennie musiały decydować czy narażać życie swoje i swoich rodzin niosąc pomoc ukrywającym się, lub też udzielenia odpowiedzi na pytanie czy Alianci nie mogli zrobić nic więcej, by ratować Żydów, albo też dlaczego niektóre Judenraty tworzyły listy deportacyjne do obozów śmierci, dlaczego większość ludzi żyjących na terenach okupowanych nie robiła nic by pomóc Żydom czy też dlaczego zwykli ludzie uczestniczyli w masowych egzekucjach. Tak złożona tematyka nie pozwala na udzielenie jednoznacznych odpowiedzi i rodzi wiele kwestii, których rozstrzygnąć się nie da. Jednak najistotniejszym jest uświadomienie uczniom, że na niektóre pytania nie ma odpowiedzi.

Ad. 12

Najlepszym źródłem wiedzy na temat prześladowców, ofiar, osób niosących pomoc i świadków są ich listy, pamiętniki, gazety z tego okresu, przemówienia, ich dzieła sztuki, czy też rozkazy i inne oficjalne dokumenty. Oryginalne źródła informacji mają istotne znaczenie w procesie poznawania motywacji, przemyśleń, uczuć i pobudek ludzi żyjących ówczesnie, oraz mogą pomóc w zrozumieniu motywów, jakimi kierowali się ludzie podejmując pewne działania lub nie robiąc tego.

Uczniowie poprzez pracę z materiałami źródłowymi mają możliwość zrozumienia, że ich analiza, interpretacja i ocena mogą być dokonywane jedynie przez pryzmat wiedzy historycznej.

Ad. 13

Wiele świadectw dotyczących Holokaustu: dokumentów, fotografii czy filmów zostało wykonanych przez nazistów. Istnieje więc niebezpieczeństwo, że posługując się nimi będziemy prezentować historię poprzez pryzmat ich ideologii, zaś ofiary zaprezentowane zostaną w sposób uprzedmiotowiony, poniżający i odhumanizowany.

Takie świadectwa muszą być zaprezentowane w szerszym kontekście zaś nauczyciele (uwzględniając wiek i zdolności poznawcze uczniów) muszą używać ich w sposób właściwy tak, aby uczniowie mieli okazje przedyskutowania swoich reakcji wywołanych kontaktem z takimi materiałami.

Należy zachować równowagę pomiędzy ilością prezentowanych materiałów, których autorami byli prześladowcy i ich ofiary.

Ad. 14

Nauczanie o Holokauście podlega różnorodnym sposobom opowiadania historii: poprzez eseje akademickie i popularnonaukowe, filmy, inne środki masowego przekazu, pozycje dokumentalne, sztukę, teatr, powieści, pamiętniki i muzea, które kształtują kolektywną pamięć. Każda interpretacja jest zdeterminowana przez okoliczności, w których powstaje i tym samym odzwierciedla nie tylko przedstawioną w niej historię, ale także czas i miejsce swego powstania.

Jest bardzo ważnym aby uczniowie potrafili ocenić jak i w jakim celu są produkowane takie obrazy odnoszące się do przeszłości, na jakich wyselekcjonowanych dokumentach bazują, oraz jakie cele przyświecają autorom tych dzieł. Ponadto uczniowie powinni uświadomić sobie, że pomimo istnienia granic dopuszczalnej debaty historycznej nie wszystkie interpretacje są równie ważne (patrz punkt 24).

Zamierzone wykorzystywanie podczas zajęć lekcyjnych zdjęć prezentujących Holokaust w celu wywołania szoku i przerażenia jest poniżające dla samych ofiar i niewłaściwe w stosunku do uczniów. Szacunek zarówno dla ofiar, jak i słuchaczy skupionych w klasie wymaga wyważonego i przemyślanego doboru materiałów metodycznych. Nauczyciele, którzy starannie budują swoje relacje z uczniami mogą przekreślić swoje wysiłki poprzez poddanie uczniów oddziaływaniu źle dobranych materiałów. Zdjęcia dokumentujące Holokaust mogą

wywoływać uczucie stresu i zażenowania, co z kolei może doprowadzić do niewłaściwego zachowania uczniów (chichotów i komentarzy).

Nauczanie o Holokauście wcale nie wymaga prezentowania zdjęć stosów nagich trupów – co więcej takie postępowanie może wyrządzić szkodę. Szokowanie nigdy nie przyniesie pozytywnych skutków wychowawczych. Może natomiast doprowadzić do odhumanizowania ofiar i umocnienia stereotypu „Żyda – ofiary”.

Wykorzystanie przez nauczyciela szokujących zdjęć jest dozwolone jedynie w celu osiągnięcia jasno sprecyzowanego efektu.

Ad. 15

Jeżeli twierdzenie, że poprzez nauczanie o Holokauście młodzi ludzie uwrażliwią się na współczesne przejawy dyskryminacji, prześladowania i nienawiści jest zasadne to zarówno doświadczenia ofiar prześladowań nazistów i ideologiczne podstawy tych prześladowań powinny znaleźć się w planie pracy każdego nauczyciela. Szczególnie na przykładzie doświadczeń Żydów można zaobserwować, jak nazistowski antysemityzm ewoluował w kierunku dyskryminacji, wyzysku ekonomicznego, prześladowania i w końcu ludobójstwa. Jednakże inne przykłady różnych form prześladowań i nietolerancji – które występują również we współczesnym społeczeństwie – możemy zaobserwować również w przypadku nazistowskich prześladowań i mordów dokonanych na Romach i Sinti, homoseksualistach, komunistach, przeciwnikach politycznych nazistów oraz na innych grupach ofiar. Nie należy omawiać tych zagadnień na innej lekcji lub traktować wszystkie wymienione powyżej grupy ofiar jako jedną. Przeciwnie – prześladowania innych grup ofiar ludobójstwa powinny być omawiane podczas prezentowania informacji nt. prześladowań Żydów; można podczas omawiania prześladowań Żydów prezentować historię Romów i Sinti wskazując na podobieństwa i różnice pomiędzy tymi grupami; można prezentować podobieństwa pomiędzy personelem i metodami działań podejmowanymi w ramach programu eutanazji oraz w obozach śmierci znajdujących się terenie Europy Wschodniej. Taki sposób prezentowania tematu nie tylko zapewnia właściwe miejsce wszystkim ofiarom Holokaustu, ale również uświadomienie wyjątkowości doświadczeń Żydów i ułatwia osadzenie historii Holokaustu w szerszym kontekście historycznym. Tak, jak niemożliwym jest uczenie o Zagładzie bez nauczania o II wojnie światowej, tak nie można o nim uczyć bez nauczania o prześladowaniu innych grup ofiar.

Ad. 16

Istniało wiele form oporu przeciwko nazistowskim prześladowaniom począwszy od walki zbrojnej aż do zachowywania godności w najbardziej skrajnych okolicznościach funkcjonowania gett i obozów. Ofiary nie zawsze biernie poddawały się prześladowaniom. Bardzo ważnym jest prezentowanie różnych form oporu Żydów przy ograniczaniu swobody ich działań w okresie Holokaustu.

Ad. 17

Wydarzenia Holokaustu powinny być osadzone w kontekście historycznym. Należy w sposób wyraźny prezentować bogactwo życia, wielowiekowej historii i

dorobku kulturalnego Żydów europejskich przed Holokaustem tak, aby nie wywoływać mylnego wrażenia, że Żydzi byli jedynie poniżanymi, pozbawionymi godności ludzkiej ofiarami nazistów. Młodzi ludzie powinni uświadomić sobie, jak ogromną stratą dla współczesnego świata było zniszczenie społeczności żydowskiej.

Ad. 18

To, że pewne zjawisko zaistniało nie oznacza, że nie można go było uniknąć. Holokaust dokonał się ponieważ pojedynczy ludzie, grupy i narody podjęły decyzje o działaniu lub niepodejmowaniu działań. Skupiając się na tych decyzjach zyskuje się pogląd na historię i naturę ludzką, co może pomóc w wyrobieniu w uczniach umiejętności krytycznego myślenia.

Ad.19

Holokaust był wydarzeniem przygotowanym przez ludzi i wymierzonym przeciwko ludziom. Istnieje więc konieczność przywrócenia cech ludzkich wszystkim grupom ludzi występującym w historii Holokaustu; ofiary, niosący pomoc, kolaboranci, świadkowie i prześladowcy byli zwykłymi ludźmi żyjącymi w nadzwyczajnych okolicznościach. Nie oznacza to bynajmniej „uczłowieczania” prześladowców, ale uznanie, że większość z nich nie była sadystycznymi psychopatami. Nie oznacza także usprawiedliwiania Holokaustu wszechobecnym „złem”.

Trudniejszą kwestią jest zrozumienie, jak w ludzkim wymiarze stało się możliwe, że zwykli mężczyźni i kobiety, kochający mężowie i żony mogli dobrowolnie brać udział w mordowaniu niewinnych mężczyzn, kobiet i dzieci.

Motywy prześladowców muszą być poddane pogłębionej analizie, a uczniowie poprzez badanie materiałów źródłowych, studium przypadków czy biografii pojedynczych ludzi powinni zastanowić się nad rolą ideologii, antysemityzmu, ambicji, presji otoczenia, oportunistycznego, psychopatologii i innych czynników wpływających na działania podejmowane przez ludzi.

Ad. 20

Uczniowie nie powinni formułować takich opinii jak ta, że wszyscy Niemcy byli nazistami lub, że Niemcy byli szczególnie predestynowani do dokonania ludobójstwa. Uczniowie powinni mieć możliwość zapoznania się z różnymi reakcjami Niemców na politykę nazistów: entuzjastycznym poparciem, współpracą, niezadowolaniem, apatią i aktywnym oporem.

Ad. 21

Jeżeli żyjesz w kraju, na terenie którego dokonał się Holokaust podkreślaj specyfikę tych wydarzeń prezentując je na tle historii tego państwa oraz historii Europy. Taka prezentacja powinna zawierać doświadczenia ofiar, osób niosących pomoc, prześladowców, kolaborantów, członków ruchu oporu oraz świadków, a także powinna ona wykazać, które z tych doświadczeń zostały przejęte do lokalnej, regionalnej i narodowej pamięci i narracji historycznej.

Jeżeli żyjesz w kraju, który należał do sił alianckich lub był krajem neutralnym w czasie II wojny światowej zachęć swoich uczniów do krytycznej analizy narracji historycznej tego okresu. Dlaczego niektóre państwa nie przyjęły większej liczny uchodźców w latach 30 i 40 XX wieku? Dlaczego alianci nie uczynili z ratowania Żydów jednego ze swoich priorytetów? Czy można było uczynić więcej dla ratowania Żydów w Europie?

Ad. 22

Obchody takich uroczystości, jak „Dzień Pamięci Ofiar Holokaustu” daje możliwość realizacji wielopokoleniowych projektów, które mogą sprzyjać dyskusji między członkami rodzin na temat współczesnych problemów lub mogą sprzyjać innym formom edukacji prospołecznej. Obchody takich uroczystości mogą sprzyjać nie tylko przeniesieniu procesu nauczania z klasy na forum społeczności lokalnej, ale mogą stanowić impuls do własnych poszukiwań i samodzielnej nauki.

Uczniowie mogą próbować zbadać wpływ kultury masowej na kształtowanie się pamięci kolektywnej i miejsc pamięci; w jaki sposób przeszłość kształtuje społeczność lokalną; jak różne grupy odwołując się do zobiektywizowanej historii tworzą historię własną; jak społeczeństwo radzi sobie z trudnymi aspektami historii narodowej i w końcu jak uroczystości upamiętniające minione wydarzenia różnią się od tych w innych państwach.

Ad. 23

Chociaż drama jest bardzo efektowną techniką, która umożliwia zainteresowanym historią uczniom na zapoznanie się z doświadczeniami i reakcjami ludzi z przeszłości, to należy bardzo ostrożnie ją stosować w procesie nauczania o Holokauście.

Przyjęcie przez ucznia roli obywatela neutralnego kraju czy np. rola dziennikarza przygotowującego materiał na temat prześladowań Żydów, rola zatroskanego obywatela piszącego list do swego przedstawiciela w parlamencie lub osoby zaangażowanej w zmobilizowanie opinii publicznej mogą pobudzać do pracy własnej i mogą podpowiadać możliwe do zastosowania dzisiaj sposoby działań w ważnych dla uczniów sytuacjach.

Nauczyciele muszą jednak uświadomić sobie, że niektórzy młodzi ludzie mogą zbyt mocno indentyfikować się z wydarzeniami Holokaustu, fascynować się władzą i poczuciem władzy nazistów lub nawet przejawiać niezdrową fascynację cierpieniem ofiar. Niebezpieczeństwo, jakie niesie w sobie drama, polega na zachęcaniu uczniów do głębokiego wejścia w rolę tak, jakby byli uczestnikami Holokaustu.

Odwołując się do ekspresji uczniów, nauczyciel w interdyscyplinarnym ujęciu tematu musi jasno określić cele. Często stosowane zajęcia „na empatię” są pedagogicznie niewłaściwe i po prostu w złym smaku, ponieważ nie ma takiej możliwości, aby wczuć się w rolę osoby otoczonej przez niemożliwe do wyobrażenia sobie okoliczności.

Poza tym inne metody jak np. praca z historią konkretnych osób, studium przypadku czy wspomnienia osób ocalałych z Holokaustu mogą z powodzeniem pomagać w wychowaniu w empatii.

Ad. 24

Zaprzeczanie Holokaustowi ma źródła ideologiczne. Zaprzeczający posługują się strategią polegającą na zaszczepianiu wątpliwości poprzez zamierzone zniekształcanie lub nadinterpretację faktów historycznych. Nauczyciele powinni zwrócić baczną uwagę na to, aby unikać nieświadomego dawania pola do popisu zaprzeczającym poprzez dopuszczanie ich do niecelowych debat.

Nie należy prezentować takich poglądów, nie należy traktować zaprzeczeń Holokaustu jako uprawnionych argumentów. Jednakże wielu nauczycieli uważa, że powinni dyskutować z uczniami nt. zaprzeczeń Holokaustu bądź to z powodu przytaczania takich opinii przez uczniów bądź też dlatego, że zakładają, iż uczniowie mogą natknąć się na takie poglądy w swoim dorosłym życiu i będąc nieprzygotowanymi na techniki retoryczne zastosowane przez zaprzeczających mogą dać się im zwieść i ulec.

W takim przypadku zaprzeczenia Holokaustu powinny być omawiane poza tokiem nauczania o Holokauście. Można im poświęcić odrębną lekcję dotyczącą manipulacji mediami albo nadinterpretacji czy zniekształcaniu faktów przez pewne ugrupowania polityczne w celu osiągnięcia określonych korzyści społecznych, politycznych czy ekonomicznych.

Ad. 25

Ostrożnie oceniaj możliwości wykorzystania dostępnych materiałów dydaktycznych. Antysemityzm, homofobia i nastroje anty - romskie istnieją w każdym społeczeństwie i mogą być obecne również w twojej klasie. Mając na uwadze możliwość wystąpienia takich uprzedzeń w gronie twoich uczniów starannie dobieraj materiały dydaktyczne tak, aby poprzez prezentowanie przykładów nazistowskiej propagandy lub zdjęć dokumentujących zbrodnie nazistowskie w sposób niezamierzony nie umacniać negatywnego obrazu ofiar. Dobierz swoje materiały dydaktyczne tak, aby znalazły się w nich historie konkretnych ludzi lub analiza przypadków, które w kontakcie z przykładami negatywnych stereotypów na temat ofiar będą je w stanie zneutralizować / zmniejszyć.

Internet może stanowić potencjalnie wartościowe źródło wiedzy i informacji uzupełniające informacje książkowe. Jednakże nauczyciele powinni ostrożnie zalecać korzystanie z zasobów internetowych, ponieważ wiele z pozoru wartościowych witryn jest zakładanych i administrowanych przez osoby zaprzeczające Holokaustowi oraz antysemitów. Nauczyciele powinni ostrzegać swoich uczniów przed taką sytuacją uświadamiając im, że niektóre wyszukiwarki internetowe mogą podawać błędne informacje, zaś uczniowie powinni móc odróżnić właściwe od niewłaściwych witryn internetowych.

Nauczyciele powinni podkreślać konieczność krytycznej oceny źródeł informacji i autorstwa zamieszczonych na nich treści. Powinni także zachęcać uczniów do odnajdywania informacji na temat autorów informacji i zastanowienia się nad jej przesłaniem i zawartością. Jeżeli uczniowie odnajdą informacje na temat kwestii omówionych powyżej mogą zastanowić się nad sposobem doboru i prezentacji informacji.

Polecaj jedyne te strony internetowe, które znasz i które sprawdziłeś. Na witrynie internetowej www.ushmmm.org można odnaleźć informacje na temat zalecanych zasobów internetowych.

Ad. 26

Dla wielu edukatorów podstawową motywacją do nauczania o Holokauście jest to, że przykład ten może uwrażliwić młodych ludzi na niesprawiedliwość, prześladowania, rasizm, antysemityzm oraz inne przejawy nienawiści we współczesnym świecie. Holokaust jest często postrzegany jako moralny „kamień milowy” lub jako paradygmat zła. Jednak w czasie uczenia się o Holokauście uczniowie obok uczenia się o uniwersalnych wartościach (które są częścią edukacji o Holokauście) powinni zostać wyposażeni w umiejętność odróżniania znaczenia wydarzeń jednostkowych od uniwersalnych.

Termin „holokaust” jest często nadużywany przez ludzi opisujących szereg okrutnych przestępstw lub wydarzeń. Powoduje to, niestety, trywializację i nawet dewaluację tego określenia. W wielu przypadkach zbrodnie nazistów i ich ofiary są marginalizowane częściowo z powodu ograniczeń językowych bądź też z powodu braku zrozumienia tematu czy też braku informacji.

Nauczanie o Holokauście może służyć młodym ludziom w porównaniu wydarzeń historycznych z aktualnymi wydarzeniami: naruszenia praw człowieka do których doszło podczas okresu sprawowania władzy przez nazistów przed wybuchem wojny mogą być porównywane do współczesnych przykładów uprzedzeń, dyskryminacji i prześladowań.

Ludobójstwo różni się jednak w sposób wyraźny i zasadniczy od utraty praw obywatelskich. Oczywiście, w historii ludzkości mamy do czynienia innymi przykładami ludobójstw i mając to na uwadze można np. analizować podobieństwa i różnice pomiędzy Holokaustem a ludobójstwem w Rwandzie. Należy jednak uświadomić uczniom, że nie wszystkie tragiczne wydarzenia są ludobójstwem i że należy unikać fałszywych porównań.

Należy wystrzegać się sztucznych porównań lub wrażenia, że możemy kierować naszymi działaniami przez proste odwołanie się do historii. Żyjemy w złożonych czasach i możemy wyrządzić naszym uczniom krzywdę wywołując w nich wrażenie, że przykłady płynące z historii są na tyle jasne, że mogą stanowić przykład rozwiązań aktualnych problemów.

Ad. 27

Uczniowie mogą odczuwać opór przed uczeniem się na temat prześladowań i śmierci innych ludzi, gdy uważają, że pomniejsza to cierpienie ich własnego narodu. Jest więc istotnym aby prezentować historię rasizmu, niewolnictwa, prześladowań lub dominacji kolonialnej w przypadku, gdy jest to uzasadnione postawą uczniów.

Niektórzy nauczyciele uważają, że nauczanie o Holokauście może rozpałcić opinie młodych ludzi, którzy błędnie porównują cierpienia Żydów spowodowane prześladowaniami nazistów z polityką współczesnego Izraela na terytoriach palestyńskich. Jednak nie jest to argument przemawiający przeciwko nauczaniu o Holokauście. Zakładając, że nauczanie o Zagładzie może uwrażliwić młodych ludzi na współczesne przejawy niesprawiedliwości, prześladowań, uprze-

dzeń i naruszania praw człowieka nauczyciele powinni wystrzegać się upolityczniania historii lub też wykorzystywania Holokaustu w celach propagandowych.

Nauczyciele powinni brać pod uwagę opinie i stanowiska uczniów na temat interesujących ich kwestii. Powinni przygotować się do rozmów na temat przykładów konfliktów we współczesnym świecie, a młodzież powinna mieć możliwość prowadzenia na ten temat otwartej dyskusji. Należy jednak z całą ostrożnością wprowadzać rozróżnienia pomiędzy różnymi konfliktami, ich przyczynami i skutkami.

Celem edukacji jest wykształcenie świadomych i zaangażowanych obywateli. Jednak wykorzystanie Holokaustu w celu uzyskania takiego rezultatu może być nieefektywne i wywołać u uczniów poczucie beznadziei, jeżeli nie zagwarantuje się im możliwości dyskusji oraz nie odpowie się na ich zainteresowanie poszczególnymi tematami. Tworząc swój plan pracy z uczniami przeznaczą w nim czas na dokonanie przez uczniów analizy tego, które ze znanych i dostępnych im pokojowych metod są możliwe do zastosowania w nurtujących ich przypadkach.

**GRUPA ROBOCZA DS. EDUKACJI
WYTYCZNE DOTYCZĄCE WIZYT STUDYJNYCH W MIEJSCACH
HISTORYCZNYCH ORAZ W MIEJSCACH PAMIĘCI ZWIĄZANYCH Z
HOLOKAUSTEM**

1. Wizyty w miejscach historycznych i miejscach pamięci dostarczają uczniom szczególnych możliwości i doświadczeń odmiennych niż te w sali lekcyjnej. Taka wizyta może również, w oczach ucznia, podnieść rangę tematyki, z którą zapoznał się, w czasie, gdy został zwolniony ze szkoły i innych przedmiotów w celu odbycia tej wizyty.
2. Miejsca historyczne mają niezwykłą atmosferę, która może wzbudzić szczególną chęć poznania oraz która wywołuje silne emocje. Pedagog powinien być świadomy, że naraża swoich uczniów na silne emocje, które musi uwzględnić podczas przygotowań do wizyty.
3. Miejsca historyczne pozwalają na dogłębne poznanie ich historii.
4. Trudno jest muzeom odtworzyć emocje, które rodzą się podczas wizyt w autentycznych miejscach historycznych i miejscach pamięci, jednak uczniowie mniej przytłoczeni siłą swoich odczuć będą w stanie dostrzec szerszy kontekst historyczny.
5. Możliwość uczenia się przy wykorzystaniu oryginalnych eksponatów może stymulować zainteresowanie, motywować i wpływać na proces uczenia się

oraz stwarza możliwość bezpośredniego i namacalnego kontaktu z przeszłością, czego nie można odtworzyć w czasie typowej lekcji.

6. Pedagog jest odpowiedzialny za swoich uczniów i powinien upewnić się, że wizyta w miejscu historycznym lub muzeum jest właściwa dla danej grupy wiekowej uczniów. Jest sprawą zasadniczą, aby nauczyciel skonsultował się w tej sprawie z pracownikami miejsca historycznego, miejsca pamięci lub muzeum.
7. Wizyta w miejscu historycznym, miejscu pamięci lub muzeum nie powinna być traktowana, jako jedyny wystarczający element procesu nauczania o Holokauście. Pedagog musi jasno określić cele wizyty w miejscu historycznym lub miejscu pamięci albo muzeum oraz określić w jaki sposób może ona uzupełnić, rozszerzyć i rozwinąć zakres działań realizowanych w klasie.
8. Jest sprawą zasadniczą, aby wizyta została starannie zaplanowana i aby pedagog zwrócił się do pracowników miejsca historycznego o radę, w ramach przygotowań do wizyty. Najlepiej byłoby, gdyby nauczyciele odbyli wizytę wstępną do miejsc historycznych i/ lub uczestniczyli w seminariach szkoleniowych dla nauczycieli na temat wizyt studyjnych młodzieży w danym miejscu historycznym lub muzeum.
9. Pedagog musi zastanowić się, w którym momencie uwzględnić w swoim planie pracy związanej z uczeniem o Holokauście wizytę studyjną w miejscu historycznym lub miejscu pamięci i w jaki sposób zintegrować ją z pracą w klasie. Wizyta studyjna w miejscu historycznym lub miejscu pamięci wymaga przygotowania, realizacji planu pobytu w danym miejscu i działań podsumowujących. W działaniach tych powinno kłaść się nacisk na uczenie historii Holokaustu, ale mogą one zostać przez interdyscyplinarne ujęcie tematyki.
10. Na pracownikach miejsca historycznego oraz miejsca pamięci spoczywa odpowiedzialność za przekazanie pedagogom wskazówek, informacji i materiałów edukacyjnych do przygotowania lekcji podsumowujących, a pedagog powinien przeznaczyć odpowiednią ilość czasu na realizację takich lekcji.
11. Na etapie przygotowawczym należy wyjaśnić, że miejsce historyczne lub miejsce pamięci posiada własną historię i że wizyta obejmuje nie tylko zdobycie wiedzy o przeszłości, ale również, zdobycie wiedzy na temat sposobów zachowywania pamięci i upamiętniania minionych wydarzeń.
12. W trakcie wizyty w miejscu historycznym lub miejscu pamięci należy skupić się na jego historii. Uczniowie powinni aktywnie wykorzystać wizytę, do przeanalizowania tematów i kwestii omawianych podczas lekcji poprzedzających wizytę. Wizyta nie powinna być postrzegana wyłącznie jako

możliwość udzielenia odpowiedzi na pytania historyczne, ale jako bodziec do stawiania nowych pytań z zakresu historii, etyki i moralności.

13. Większość uczniów nie jest przyzwyczajona do zdobywania wiedzy w muzeach, miejscach historycznych lub miejscach pamięci, a wielu nie posiada umiejętności potrzebnych do uczenia się w takim środowisku. Dlatego, podczas wizyt muzea, miejsca historyczne czy miejsca pamięci powinny ułatwić młodzieży proces uczenia się pomagając w interpretacji wystaw. Należy wziąć pod uwagę wiek ucznia, odmienne potrzeby edukacyjne i stopnie posiadanej wiedzy. Można do tego wykorzystać: kursy wprowadzające i/lub sesje podsumowujące, zwiedzanie z przewodnikiem, zestawy lekcyjne, przewodniki audio, itp.
14. Pedagog powinien zachęcić do dyskusji i refleksji nad pobytem w miejscu, traktując to jako integralną część wizyty, a w miejscu historycznym, miejscu pamięci lub muzeum powinny istnieć przestrzeń i czas, które to umożliwią.
15. W toku lekcji podsumowujących powinny zostać uwzględnione pytania uczniów wynikające z wizyty studyjnej i należy pomóc młodzieży w umieszczeniu zdobytych podczas wizyty wiadomości w szerszym kontekście.